

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КОНОНОВИЧ Вячеслав Генріхович

УДК [351:378:796.011.3](477)

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник:

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України
ДОМБРОВСЬКА Світлана Миколаївна,
Національний університет цивільного захисту України,
начальник навчально-науково-виробничого центру.

Офіційні опоненти:

доктор наук з державного управління, доцент
СІРЕНКО Романа Романівна,
Львівський національний університет імені Івана
Франка, завідувач кафедри фізичного виховання та
спорту;

кандидат наук з державного управління, доцент
БОНДАР Дмитро Володимирович,
Державна служби України з надзвичайних ситуацій у
Хмельницькій області, перший заступник начальника
Головного управління.

.

Захист відбудеться «28» вересня 2021 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, ауд. 3 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розісланий «28» серпня 2021 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні тенденції інтенсифікації освітнього процесу у вищій школі пред'являють високі вимоги до стану здоров'я студентів, в основі якого знаходиться здоровий спосіб життя, фізична і спортивна культури.

Подальший якісний розвиток суспільства допускає усвідомлення великої ролі освіти в затвердженні само цінностей людської особистості, пріоритету загальнолюдських цінностей. В зв'язку з цим серед багатьох проблем сучасної державно управлінської науки особливу актуальність набуває проблема формування і стійкого розвитку у студентської молоді в процесі навчання у закладах вищої освіти (далі –ЗВО) фізичної культури та виховання здорового способу життя.

Відповідно до положень Указу Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту», розвиток фізичного виховання є одним з головних напрямів у сфері фізичної культури та спорту, що реалізується шляхом орієнтування українського суспільства на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичного виховання населення на демократичних і гуманістичних засадах. Зміцнення і підтримку здоров'я студентів у ЗВО необхідно здійснювати на основі продуктивного вдосконалення освітнього процесу з фізичного виховання з урахуванням сучасних вимог підготовки фахівців як носіїв і пропагандистів спортивної культури в майбутній професійній діяльності і сімейному житті. Сучасна навчальна діяльність носить інтенсивний характер підготовки фахівців, що відповідає соціально-економічним вимогам суспільства і держави, в той же час необхідно забезпечити розвиток особи з урахуванням її запитів, здібностей, ціннісних орієнтацій, у тому числі і рухових здібностей як необхідної умови зміцнення і підтримки здоров'я, реалізації інтелектуального і фізичного потенціалу майбутньої професійно підготовленої молоді.

Особливу роль в стимулюванні фізичного і інтелектуального потенціалу студентів у ЗВО набуває формування фізичної культури як сучасної субкультури розкриття і реалізації рухового потенціалу молоді в студентські роки.

В той же час в практиці вітчизняного фізичного виховання не досить розроблені і обґрунтовані організаційно-управлінські підходи впровадження спортивної культури в навчальний процес студентів у ЗВО.

Науково-теоретичні, методологічні, структурно-функціональні, організаційно-змістові, нормативно-правові основи функціонування та концептуальні засади вдосконалення системи державного регулювання в Україні розкриті в наукових працях провідних учених Л. Антонової, В. Авер'янова, В. Бакуменка, С. Домбровської, Д. Карамишева, В. Коврегін, В. Князева, І. Лопушинського, В. Огаренка, В. Садкового, В. Сиченка, М. Латиніна, С. Майстро, В. Олуйка, І. Парубчака та ін.

Питання досягнення збалансованої та оптимальної організаційної структури системи державного регулювання фізичною культурою і спортом,

механізми та теоретико-методологічні основи державного регулювання галуззю фізичної культури розглядали такі вчені, як С. Вавренюк, І. Гасюк, М. Олійник, Б. Сіренко, І. Рибчич, В. Платонов, Ю. Шкрєбтій, О. Шевчук та ін.

Удосконаленню й розвитку національної системи фізичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді присвятили свої праці такі вчені, як В. Арєф'єв, А. Дубогай, М. Зубалій, Т. Круцевич, О. Куц, Р. Раєвський, С. Сінгаєвський, Б. Шиян.

Однак, сучасними авторами не розглянуті проблеми й напрямки розвитку фізичної культури й виховання й удосконалення системи державного регулювання ними, не охоплюється увесь комплекс складних соціальних і організаційно-економічних механізмів державного регулювання галузі. Дотепер не знайшли висвітлення багато питань, що вимагають теоретичного осмислення. Зокрема, серйозного аналізу вимагає система державного регулювання стосовно соціалізації студентів за допомогою фізичного виховання та спорту та розвиток механізмів державного регулювання галуззю через впровадження фізичної культури студентів в навчальний процес.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи формування й оптимізації системи механізмів державного регулювання фізичної культури та виховання в закладах вищої освіти.

Мета і завдання роботи Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

дослідити систему фізичної культури, як напрям соціального виховання і розвитку студентів;

визначити та сформулювати структуру дефініції «державне регулювання розвитку фізичної культури та виховання»;

охарактеризувати та систематизувати напрями державного регулювання фізичного виховання студентської молоді у зарубіжних країнах;

окреслити методичні підходи до соціального механізму державного регулювання фізичного виховання студентів;

розробити комплекс пропозицій з удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання у сфері фізичної культури і виховання;

обґрунтувати стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Об'єкт дослідження – державне регулювання фізичною культурою та вихованням.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження використовувався комплекс загальнонаукових, конкретно наукових та спеціальних методів: як теоретичних, так і емпіричних.

Методологічну основу дослідження, що побудована на теоретичних методах пізнання складають методи: аналітичний (аналіз проблем особистості та суспільного здоров'я), системний (дослідження структури та функцій органів державної влади у державному регулюванні фізичним вихованням у закладах вищої освіти), порівняльний та порівняльно-історичний (порівняння історичних та закордонних практик державного регулювання у цій сфері, прогностичний (розробка перспективних пропозицій щодо удосконалення державного регулювання, застосування якого найбільш повно сприятиме ефективній її реалізації), узагальнення (обґрунтування перенесення окремих практик, напрямів та методів із зарубіжного досвіду на державне управління в Україні).

Серед емпіричних використовувались такі методи, як статистичний та соціологічний (аналіз результатів соціологічних досліджень серед населення щодо соціальної значимості фізичного виховання).

До спеціальних наукових методів дослідження, належать: аналітико – синтетичний (аналіз наукової літератури, співвідношення дефініцій); формально – логічний (з'ясування принципів діяльності органів державного управління в контексті реалізації державного регулювання фізичним вихованням у закладах вищої освіти); нормативно-правовий аналіз (порівняння нормативно-правових актів, аналіз закономірностей розвитку законодавчої бази у сфері фізкультури та спорту).

Теоретичною базою дисертаційного дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених з царини теорії та практики державного регулювання у сфері фізичного виховання та спорту.

Емпіричною базою дослідження стали нормативно-правові акти; статистичні дані, які характеризують стан суспільного здоров'я із вітчизняних і зарубіжних практик; результати власних і долучених соціологічних досліджень з питань розробки та реалізації державного регулювання у сфері фізичного виховання та спорту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення механізмів фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

обґрунтовано та запропоновано комплекс механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти, враховуючи критерії системності, методології підвищення рівня фізичної культури і виховання, як

цілісної системи та запропоновані ключові напрями вдосконалення державного регулювання процесів розвитку галузі через принципи соціалізації та проектування цільової взаємодії студентського і педагогічного колективів, фасилітації умов навчальної і соціальної діяльності студентів, що становлять основи визначення змісту і специфіки проблеми використання фізичної культури як засобу соціальної діяльності;

удосконалено:

методичні засади і напрями формування цілей фізичного виховання на основі порівняльного аналізу зарубіжних і вітчизняних теорій державного регулювання і сукупності функцій соціально-економічної української політики в умовах диверсифікації регулюючої дії держави на соціально-економічні процеси, що сприяють підвищенню якості професійної підготовки майбутніх фахівців;

організаційно-економічний механізм державного регулювання фізичного виховання через посилення структури підготовки фахівців, заснованої на залученні нових економічних джерел цільових бюджетних фондів для рішення пріоритетних завдань розвитку фізичної культури та виховання в закладах вищої освіти;

набуло подальшого розвитку:

обґрунтування дефініції «державне регулювання розвитку фізичної культури та виховання» на основі структурування понятійного апарату та системи базових критеріїв класифікації суб'єктів фізкультурно-виховної діяльності, що дозволяє систематизувати її різноманіття; та використовувати в якості опорного поняття ефективності фізичної культури і виховання в закладах вищої освіти;

формування змісту і функцій соціального механізму державного регулювання через особливості планування і проведення комплексних навчально-виховних занять з фізичного виховання студентів з урахуванням особливостей і труднощів соціальної адаптації, що визначається багатоваріантністю індивідуальних траєкторій особового і професійного вибору молоді, з одного боку і відсутністю практичного досвіду рішення самостійних завдань індивідуального, рефлексії, проєктного і професійного характеру.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі державного регулювання фізичним вихованням в закладах вищої освіти.

Теоретичні положення та наукові результати дослідження роботи та пропозиції автора знайшли своє застосування в роботі Управління у справах молоді та спорту Харківської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження №01-29/1915, від 25.08.2020).

Результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у практичній діяльності Управління з питань фізичної культури та спорту Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради Харківської області (довідка про впровадження № 02-35/2198, від 27.08.2020).

Наукові положення та результати дисертаційної роботи використано в роботі кафедри фізичної підготовки Національного університету цивільного захисту України, при здійсненні навчальної діяльності за програмою підготовки бакалаврів, а саме освітній програмі «Фізичне виховання» (Акт про впровадження №11 від 20.01. 2021).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, мету й завдання, методичні підходи до їх вирішення, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів, отримані здобувачем особисто в ході дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Антикризове регулювання у сфері державних фінансів, роль науки у вищих навчальних закладах» (ХНАДУ, Харків, 2012), Міжнародній науково-практичній конференції «Державне управління та місцеве самоврядування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (м.Рівне, 2013 р.) IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука. Майбутнє: Досягнення та перспективи» (Запоріжжя, 2013 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», (Мелітополь, 2019 р.), Міжнародній науково-практичній інтернетконференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків 2020 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», (Мелітополь, 2020 р.), Круглому столу з міжнародною участю «Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки»(14 травня 2021 р.)

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 16 наукових працях, у тому числі 9 статтях в наукових фахових виданнях, із них 1 стаття в зарубіжному виданні, 7 тезах конференцій. Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження – 4, 70 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 208 сторінок. Список використаних джерел включає 278 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено стан її наукової розробленості, з'ясовано зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито основні положення щодо наукової новизни, показано практичну значущість результатів дисертаційної роботи.

У **першому розділі** - «*Теоретичні основи механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти*» - охарактеризовано етапи адаптації студентів засобами фізичного виховання, та визначено систему

фізичної культури, як напрям соціального виховання і розвитку студентів, окреслено особливості процесу суспільної адаптації студентів засобами фізичного виховання.

Визначено, що межі державного регулювання сфери фізичної культури і виховання багато в чому залежать від типу соціальної політики тієї або іншої держави. Загальне визначення соціальної політики держави як системи цілеспрямованих заходів, що вирішуються, у тому числі, за допомогою економічних ресурсів, призводить нас до конкретних організаційних форм і методів державного регулювання, залежних від економічного ладу, громадських, соціальних і інших цілей.

Передусім, при державному регулюванні процесів розвитку ми пропонуємо враховувати дві закономірності, що характеризують інтерес населення до фізичного виховання і культури. При низькому рівні задоволення першочергових потреб громадян такий інтерес мінімальний, при підвищенні рівня соціально-економічного розвитку країни інтерес громадян до цих послуг підвищується.

Були виділені основні теоретичні і методологічні потенціали вирішення ряду наукових завдань, що відбивають як особливості процесу фізичного виховання студентів ЗВО, так і специфіку виховної роботи зі студентами, вчорашніми школярами, що потребують адаптації до нових соціальних, індивідуальних, когнітивних і професійних вимог до їх навчання і особово-ціннісного розвитку у ЗВО і за його межами.

В результаті теоретичного аналізу був виділений основний змістовний і науковий склад процесу державного регулювання соціальною адаптацією студентів, визначуваний багатоваріантністю індивідуальних траєкторій особового і професійного вибору молоді.

На наш погляд, планові навчальні і поза навчальні заняття з фізичної культури дозволяють викладачам і кураторам навчальних груп вирішувати такі складні питання компенсації і гармонізації індивідуальних якостей студентів за змістом і вимогами освітнього процесу у ЗВО, як перехід в нову соціальну якість, ригідність старих уявлень про індивідуальне і професійне навчання, обмеженість нових соціальних і особових контактів, конформізм, порівняно вузький спектр прояву своїх особових характеристик і якостей, недостатнє середовище для колективного і внутрішньо групового контакту, відсутність творчої діяльності.

Розуміння того, що за типами ЗВО в силу специфіки змісту базових навчальних предметів, процес соціальної і інтелектуальної адаптації носить порівняно більше спеціалізований, професійно замкнутий, творчо і комунікативно обмежений характер, заняття з фізичного виховання можуть сприяти в рішенні завдань фасилітації навчально-виховного процесу на початкових курсах ЗВО. Саме на першому і другому курсах, коли розрив між професійним змістом і вимогами навчання і екзистенціальними особливостями молодих людей в нових для них соціальних умовах, найбільш очевидний і важкий, правильно організоване і цілеспрямоване фізкультурне середовище може і повинне стати своєрідним полігоном для самовизначення, особового і

морально-вольового самоствердження, продуктивного між особового і групового спілкування студентів.

Розроблена нами методика дає можливість двостороннього впливу на навчальний і виховний процес навчання і розвитку студентів на основі програми курсу «Фізичне виховання», з одного боку, використовуючи особисту зацікавленість студентів у фізичному само удосконаленні, з іншого боку, надаючи студентам різноманітні творчі і соціальні форми занять як в систематичному навчальному курсі фізичного виховання, так і в процесі занять фізкультурою і спортом.

Важливим методичним аспектом вивчення виділеної проблеми стало дослідження соціалізуючої ролі фізкультурної діяльності. Ми дійшли висновку, що власне фізкультурна діяльність як в дидактичному, так і виховному аспекті її застосування, має необхідні функції інтеграції ряду ведучих соціальних і психологічних якостей особи. До них можна віднести прагнення до досконалості, цілеполягання, вміння діяти в команді, вміння зберегти власну індивідуальність в групі, високий емоційний тонус, орієнтацію на високі етичні і естетичні стандарти в діяльності і спілкуванні, можливість збереження активного темпоритму в організації навчального і досугового часу, вміння і потреба оцінки рефлексії подій, що відбуваються, проєктний погляд на планування змісту навчальної діяльності.

В якості головного висновку про місце і функції державного регулювання фізичного виховання студентів ЗВО правомірно, на наш погляд, виділити наступні методичні положення цього виду навчально-виховної роботи:

- високий соціальний потенціал масової фізичної культури і спеціальної роботи зі студентами у поєднанні з індивідуальною цілеспрямованою роботою з самовиховання і творчому саморозвитку основних характерологічних якостей особи майбутнього громадянина і професіонала;
- необхідність розробки і виховання засобами фізичної культури конкретної професіограми справжньої і майбутньої діяльності фахівця стосовно специфіки і труднощів вибраного виду професійної діяльності;
- створення в процесі занять з фізичного виховання студентів спеціальних умов і соціальних мотивів для морально-ціннісних проб і міжособових стосунків, що відповідають нормам і вимогам гуманістичного гуртожитку в сучасному суспільстві;
- можливість на прикладах спорту вищих досягнень і зразків здорового, соціально і професійно продуктивного способу життя сформувати в процесі навчальних занять ідеали екзистенціального і професійного відношення до себе як соціально активної особи вже на стадії навчання у ЗВО.

У другому розділі – *«Аналіз механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти»* - проаналізовано та систематизовано основні напрями державного регулювання фізичного виховання студентської молоді у зарубіжних країнах, обґрунтовано методичні підходи до соціального механізму державного регулювання фізичного виховання студентів, та надано оцінку розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання у сфері фізичної культури і виховання.

Обґрунтовано, що одна з найважливіших особливостей, яка характеризує управління сферою фізкультурного виховання в останні десятиліття, складається у поступовому затвердженні трактування фізичної культури як інвестицій в людський капітал. Важливою є наявність необхідного рівня фізичної дієздатності і конкурентоспроможності людини. Фізична культура нарівні з освітою є складовою частиною освіченості людини і робить безпосередній внесок в розвиток людини і суспільства.

Активізація потенціалу державного регулювання фізичним вихованням значною мірою залежить від адекватної трансформації економічних стосунків в галузі, підвищення рівня управління, відповідного правового забезпечення. У комплексі рішення завдань розвитку забезпечується за допомогою державного регулювання, яке багато в чому залежить від типу соціальної політики і оголошених пріоритетів.

Взаємозв'язок і взаємообумовленість державних регулюючих заходів безпосередньо залежить від поставлених цілей і завдань розвитку економіки і соціальної сфери в цілому, тому система дій з розробки державного регулювання в області фізичної культури і виховання повинна включати, вибір науково-обґрунтованих цілей розвитку, тобто визначення напрямів і пріоритетів державного втручання. Також необхідно відмітити визначення принципів, характеру і масштабів регулювання, від яких залежить загальний механізм державної дії. Він включає набір форм, методів і інструментів державного регулювання. У свою чергу ефективність системи державного регулювання залежить від розумного поєднання конкретних форм організації бюджетно-податкових стосунків, міри їх уніфікованої по відношенню до різних економічних умов і економічних партнерів системи фізичної культури і виховання, в доступності їх застосування в навчальній практиці.

Розглядаючи різноманіття і глибину цього соціального інституту, автор виділяє три головних мети фізичної культури і виховання в суспільстві, важливі з точки зору рішення державних пріоритетів в області соціальної політики, серед яких: соціально-демографічні цілі, пов'язані з використанням потенціалу студентської молоді у спорті «для усіх», а також фізичної культури серед різних груп населення; соціально-політичні цілі, пов'язані із створенням і утриманням високого спортивного іміджу країни, досягнення видатних результатів; на міжнародних змаганнях різного рівня; соціально-економічні цілі, пов'язані з розглядом фізичної культури і виховання студентів як управлінської діяльності.

У рамках розвитку теорії управління важливими є результати аналізу понятійного апарату і, зокрема, існуючих визначень категорії «державне регулювання фізичною культурою і спортом». Оскільки ряд дефініцій заслуговує певного коригування, в дисертації запропонований авторський підхід до ряду дефініцій.

У контексті формування механізмів державного регулювання галуззю систематизовані основні суб'єкти фізкультурно-виховної діяльності. Це дозволяє використати диференційовані підходи до оптимізації управління; розподілу функцій і компетенції різних суб'єктів фізкультурно-виховної діяльності як в

області управління фізичною культурою і вихованням, так і в області функціональних прав і обов'язків викладачів та студентів.

Успішний розвиток державного регулювання фізичним вихованням, соціально-економічних основ організації галузі визначальною мірою залежить від вивчення та узагальнення передового світового досвіду, імплементації його в Україні. Вивчення досвіду провідних країн світу в частині організації державного управління галуззю, визначення ролі та меж державного регулювання фізичного виховання, особливостей регулювання відносин між учасниками державного регулювання можна проаналізувати на досвіді європейських країн та США, які можна віднести до першого і другого типів країн, що розрізняються за мірою участі держави в процесі управління. До першої групи країн у рамках європейської моделі, де держава має найбільш сильний вплив на розвиток галузі в країні, можна віднести Великобританію, Німеччину, Францію, Фінляндію, Іспанію, Люксембург і ряд інших.

До другої групи європейських країн входять ті країни, де управління спортом не є прерогативою держави, а концентрується в руках громадських структур. Серед цих країн виділяються наступні: Італія, Швеція, Бельгія, Данія, Австрія і ряд інших.

Отже, в переважній більшості зарубіжних країн, незалежно від того, чи ухвалений в цій країні закон про спорт або ні, існує розмежування повноважень між державними органами усіх рівнів (якщо вони є) і громадськими спортивними організаціями.

Досвід державного регулювання фізкультурно-виховною діяльністю в зарубіжних країнах дає підстави говорити, що найбільш відповідною моделлю управління для України є європейська, причому з тяжінням до того типу країн, в яких роль держави найбільш суттєва, зокрема, Німеччині або Франції. У даному контексті на перше місце виходять завдання соціальної політики, які можуть бути вирішені за допомогою розвитку фізкультурно-спортивного руху в суспільстві. Такі, як зміцнення здоров'я нації, підвищення працездатності населення, пропаганда і формування здорового способу життя. Без участі держави вирішити ці завдання в умовах складної соціально-економічної і демографічної ситуації не представляється сьогодні можливим.

В цілому аналіз методів розвитку фізичної культури в різних країнах показав, що відмітною особливістю більшості з них можна рахувати наявність спортивної індустрії, що є не лише ефективним соціально-економічним чинником розвитку фізичної культури, але і важливим джерелом фінансування через систему спонсорства.

Для переважної більшості європейських країн залучення держави до спорту в сучасних умовах стало реальністю, а частенько і необхідністю. Причому на відміну від американської моделі практично в усіх європейських країнах величезна державна підтримка спорту здійснюється з боку регіональних, муніципальних і місцевих органів влади. Сьогодні у багатьох європейських країнах немає жодного навіть найменшого по населенню і віддаленого від центру муніципалітету, який не займався б здійсненням на своїй території відповідної політики в області фізичної активності і спорту.

Таким чином, підвищення ефективності державного регулювання має супроводжуватися посиленням ролі державних органів управління в таких напрямках, як: сприяння розвитку механізмів державного регулювання у сфері фізичного виховання; ведення реєстрів фізкультурно-спортивних споруд різних форм власності, закріплення стандартів якості фізичного виховання.

При формуванні механізмів державного регулювання фізичного виховання та культури необхідно констатувати, що визначена сфера надання послуг є стратегічною метою реформування в роботі органів державної влади для збереження здоров'я молоді.

У третьому розділі - *«Удосконалення механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти»* - обґрунтовано механізми активізації державного регулювання фізичного виховання та культури в Україні, обґрунтовано стратегічні засади реформування підготовки кадрів сфери фізичного виховання і культури, та підходи до удосконалення й оптимізації механізмів державного регулювання у сфері фізичного виховання.

У ході дослідження визначено, що оптимізація організаційно-управлінської моделі державного регулювання фізичним вихованням в закладах вищої освіти повинна бути заснована на диверсифікації управлінських повноважень в рамках державної вертикалі розробки концепції управління галуззю в умовах економічної реформи. У ній сформульовані основні методологічні принципи підвищення державного регулювання фізичною культурою і вихованням як цілісною системою. Запропонований комплекс економічних, організаційних, соціальних механізмів державного регулювання діяльності суб'єктів у цій галузі сфери послуг (Рис.1). Пропонуються нові диференційовані підходи до забезпечення державного регулювання сектора фізичної культури і виховання.

Рис. 1. Комплекс механізмів державного регулювання сфери фізичного виховання.

Проведений аналіз існуючих підходів у сфері фізичної культури свідчить про недостатню увагу до спорту серед студентської молоді в Україні, в першу чергу на економічному рівні. Запропоновано підходи до удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання, як основи для програмних дій держави у фізкультурно-виховній діяльності. Цілеспрямоване державне регулювання шляхом створення якісної нормативної бази буде формувати інституційність соціального простору життєдіяльності молоді, сприяти національній консолідації, окреслювати напрями подальшого здійснення ефективного державотворення, побудови правової держави, виховувати соціально активного громадянина, що усвідомлює відповідальність за свої дії.

Обґрунтовано розуміння управлінського аспекту феномену фізичної культури та процесуальної сутності фізкультурно-виховної діяльності, що реалізується в соціумі. В цьому контексті, головною метою державного регулювання є створення умов для збереження генофонду країни шляхом залучення студентів ЗВО до здорового способу життя, забезпечення сприятливих умов для фізкультурно-виховної діяльності, ведення роботи щодо корисності та необхідності індивідуального здоров'я серед студентів ЗВО.

Основною цільовою установкою модернізації процесу підготовки фахівця фізичної культури є якісно новий рівень їх підготовленості. Ефективна реалізація цієї установки забезпечується комплексним підходом до перетворення цілісного навчального процесу, організація якого на рівні управлінської технології гарантує досягнення планованого результату.

Державно-управлінська технологія професійної підготовки фахівців фізичної культури є алгоритмом послідовної реалізації спроектованої цілісної системи навчально-виховного процесу, що передбачає чітко певний набір: відповідність і взаємозв'язок елементів навчально-наукової діяльності. До її основних структурних компонентів відносяться: модель фахівця, зміст освіти, учасники навчального процесу, педагогічні умови, результат навчання.

Розроблена державно-управлінська технологія, що охоплює цілісний навчальний процес, дозволяє повною мірою сприйняти кожного із її складових компонентів, встановити їх взаємозв'язок, визначити рівень відповідності один одному, що в сукупності забезпечує гарантію досягнення позитивного результату навчання у ЗВО.

Обґрунтування зміни структури змісту професійної підготовки фахівців фізичної культури у ЗВО з урахуванням їх майбутньої сфери професійної діяльності, створює сприятливі умови для засвоєння студентами учбового матеріалу по дисциплінах, що вивчаються, стимулює їх мотивацію і потребу в придбанні професійних умінь і навичок, сприяє росту професійного інтересу до майбутньої діяльності.

Дозволяє оптимізувати процес підготовки соціально активного, компетентного фахівця, здатного творчо адаптуватися до форм і змісту роботи в різних професійних сферах діяльності.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуального для науки державного регулювання завдання щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій з удосконалення механізмів фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість дійти в дисертації таких висновків:

1. Досліджено систему фізичної культури, як напряду соціального виховання і розвитку студентів. Визначено, що активізація потенціалу фізичної культури значною мірою залежить від адекватної трансформації економічних стосунків в галузі, підвищення рівня управління та відповідного правового забезпечення. У комплексі рішення завдань розвитку забезпечується за допомогою державного регулювання, яке багато в чому залежить від типу соціальної політики і оголошених пріоритетів. В процесі державного регулювання навчальною і виховною роботою з фізичного виховання студентів ЗВО може успішно реалізуватися функція соціальної адаптації та виховання студентів за умови комплексної співпраці і взаємодії специфіки методів і

організаційних форм фізичного і індивідуально- ціннісного виховання особи студента.

2. Визначено та сформовано структуру дефініції «державне регулювання розвитку фізичної культури та виховання» на основі структурування понятійного апарату та системи базових критеріїв класифікації суб'єктів фізкультурно-виховної діяльності, що дозволяє систематизувати її різноманіття та використовувати в якості опорного поняття ефективності фізичної культури і виховання в закладах вищої освіти. Проаналізовано місце і роль державного регулювання фізичною культурою в соціально-економічному розвитку суспільства та їх вплив на соціально-демографічну ситуацію в країні; розглянуто реальний стан державного регулювання фізичною культурою та вихованням на основі аналізу статистичних показників і моніторингу реального стану галузі.

3. Охарактеризовано та систематизовано напрями державного регулювання фізичного виховання студентської молоді у зарубіжних країнах. Проаналізовано державне регулювання фізичного виховання та культури в європейських країнах та США, які можна віднести до першого і другого типів країн, що розрізняються за мірою участі держави в процесі регулювання виховної діяльності.

За результатами проведеного аналізу окреслено напрями формування цілей фізичного виховання на основі порівняльного аналізу зарубіжних і вітчизняних теорій державного регулювання і сукупності функцій соціально-економічної української політики в умовах диверсифікації регулюючої дії держави на соціально-економічні процеси, що сприяють підвищенню якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

4. Окреслено методичні підходи до соціального механізму державного регулювання фізичного виховання студентів. Визначено, що сучасна навчальна діяльність носить інтенсивний характер підготовки фахівців, що відповідає соціально-економічним вимогам суспільства і держави, які постійно змінюються, однак забезпечує розвиток студентів з урахуванням їх запитів, здібностей, ціннісних орієнтацій, у тому числі і рухових здібностей як необхідної умови зміцнення і підтримки здоров'я, реалізації інтелектуального і фізичного потенціалу справжньої і майбутньої професійно підготовленої молоді. Сформовано інноваційні принципи і напрями розвитку фізичної культури і виховання в умовах диверсифікації регулюючої дії держави на соціально-економічні процеси та модернізації економіки і реформування соціальної сфери.

5. Розроблено пропозиції з удосконалення організаційно- економічного механізму державного регулювання у сфері фізичної культури і виховання як комплекс заходів, здійснюваних державою і спрямованих на створення економічних і організаційних умов, що забезпечують задоволення потреб різних категорій і груп населення в фізкультурній діяльності, в заняттях фізичною культурою і спортом, в здоровому способі життя. З позицій управління державне регулювання у сфері фізичної культури є системою цілей, завдань і заходів, спрямованих на розвиток фізичної культури і виховання, що реалізуються

органами державного управління та закладами вищої освіти за рахунок бюджетних і позабюджетних джерел фінансування.

6. Обґрунтовано стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти. На основі системного аналізу було запропоновано комплекс механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти, враховуючи критерії системності, методології підвищення рівня фізичної культури і виховання, як цілісної системи та запропоновані ключові напрями вдосконалення державного регулювання процесів розвитку галузі через принципи соціалізації та проектування цільової взаємодії студентського і педагогічного колективів, фасилітації умов навчальної і соціальної діяльності студентів, що становлять основи визначення змісту і специфіки проблеми використання фізичної культури як засобу соціальної діяльності. Визначено взаємозв'язок і взаємообумовленість державних регулюючих заходів, від яких безпосередньо залежить розвиток економіки і соціальної сфери в цілому, тому система дій з удосконалення механізмів державного регулювання в області фізичної культури і виховання включає вибір науково-обґрунтованих цілей розвитку, визначення напрямів і пріоритетів державного втручання, принципів, характеру і масштабів регулювання, від яких залежить загальний напрям державних дій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Кононович В. Г. Нормативно-правові засади державного управління у сфері фізичної культури і спорту на прикладі європейських країни. *Державне будівництво*: електрон. наук. фах. вид. 2013. №1.
2. Кононович В.Г. Формування організаційно-правових засад державного управління фізичною культурою в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2012. № 4 (39). С. 301-305.
3. Кононович В.Г. Удосконалення державного управління у сфері фізичної культури і спорту при орієнтації на європейський вектор розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1 (44). С. 426-430.
4. Кононович В.Г. Розвиток фізичної культури і спорту в Україні як один з пріоритетів державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2013. № 2(41). С. 127 – 131.
5. Кононович В.Г. Теоретичні і правові основи державного управління фізичною культурою і спортом в Україні. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2013. № 2(46). С. 40– 44.
6. Кононович В. Г. Вдосконалення системи державного управління у сфері фізичної культури та спорту України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2016. Вип. 2 (5). С. 325 – 331.

7. Кононович В. Г. Закордонний досвід державного управління розвитком фізичної культури та спортом. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2017. Вип. 2 (7). С. 469 – 475.

8. Кононович В. Г. Державне управління в сфері фізкультурно-спортивних послуг *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2019. Вип. 1 (10). С. 391 – 398.

Стаття в науковому виданні інших держав:

9. Kononovych V. Management of physical culture and sport development in market conditions. *East Journal of Security Studies*. 2018. № 3. Pp. 299 – 307.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Кононович В.Г. Формування державних механізмів фінансування галузі "Фізична культура і спорт". *Всеукраїнська науково-практична конференція «Антикризове регулювання у сфері державних фінансів, роль науки у вищих навчальних закладах»*. 2012. С. 338 – 339.

11. Кононович В.Г. Формування інноваційних механізмів державного регулювання підготовки фахівців / В.Г. Кононович, Д.В. Бондар. Міжнародна науково-практична конференція. Державне управління та місцеве самоврядування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. м.Рівне, 11-12 квітня 2013. С. 89-98.

12. Кононович В.Г. Механізми державного регулювання фізкультурно-спортивних послуг. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, Наука. Майбутнє: Досягнення та перспективи*. Запоріжжя, 2013. С.293-295.

13. Кононович В.Г. Соціальний механізм реалізації державного регулювання розвитку підприємств. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 18–19 березня 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків: НУЦЗУ, 2020. С. 190- 192.

14. Кононович В.Г. Управління розвитком фізичного виховання в закладах вищої освіти. *Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Державне управління в Україні: виклики та перспективи»* Мелітополь, 18 жовтня 2019 р. С. 392-394.

15. Кононович В.Г. Соціальний потенціал розвитку фізичного виховання. *Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Державне управління в Україні: виклики та перспективи»* м. Мелітополь 8-9 травня 2020 р. С. 228-231.

16. Кононович В.Г. Формування державних пріоритетів у сфері фізичного виховання. *Матеріали круглого столу «Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки»* НУЦЗУ, 2021.

АНОТАЦІЯ

Кононович В.Г. – Механізми державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2021.

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань у дисертаційному дослідженні, як то було визначено та сформульовано структуру дефініції «державне регулювання розвитку фізичної культури та виховання», та охарактеризовано та систематизовано напрями державного регулювання фізичного виховання студентської молоді у зарубіжних країнах. На основі проведення системного аналізу, окреслено методичні підходи до соціального механізму державного регулювання фізичного виховання студентів і розроблено комплекс пропозицій з удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання у сфері фізичної культури і виховання. Сформовано напрями залучення механізмів державного регулювання в формування нової структури фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Методологічну основу дослідження, що побудована на теоретичних методах пізнання складають методи: аналітичний (аналіз проблем особистості та суспільного здоров'я), системний (дослідження структури та функцій органів державної влади у державному регулюванні фізичним вихованням у закладах вищої освіти), порівняльний та порівняльно-історичний (порівняння історичних та закордонних практик державного регулювання у цій сфері, прогностичний (розробка перспективних пропозицій щодо удосконалення державного регулювання, застосування якого найбільш повно сприятиме ефективній її реалізації), узагальнення (обґрунтування перенесення окремих практик, напрямів та методів із зарубіжного досвіду на державне управління в Україні).

Серед емпіричних використовувались такі методи, як статистичний та соціологічний (аналіз результатів соціологічних досліджень серед населення щодо соціальної значимості фізичного виховання).

До спеціальних наукових методів дослідження, належать: аналітико – синтетичний (аналіз наукової літератури, співвідношення дефініцій); формально – логічний (з'ясування принципів діяльності органів державного управління в контексті реалізації державного регулювання фізичним вихованням у закладах вищої освіти); нормативно-правовий аналіз (порівняння нормативно-правових актів, аналіз закономірностей розвитку законодавчої бази у сфері фізкультури та спорту).

Таким чином, в дослідженні запропоновано обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість дійти в дисертації обґрунтованих висновків.

Ключові слова: державне регулювання, державне регулювання фізичним вихованням в закладах вищої освіти, соціальний механізм державного регулювання фізичним вихованням, організаційно-економічний механізм державного регулювання фізичним вихованням, заклади вищої освіти, студентська молодь, соціальна адаптація.

ABSTRACT

Kononovych V.G. – Mechanisms of state regulation of physical education in higher education establishments. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the PhD in public administration on a specialty 25.00.02 - mechanisms of public administration. - National University of Civil Defense of Ukraine. - Kharkiv, 2021.

The study proposes a solution to the current problem of substantiating the theoretical foundations and development of practical recommendations for improving the mechanisms of state regulation of physical education in the higher education establishments.

Achieving this purpose necessitated the solution of the following tasks in the dissertation research, as identified and formulated the structure of the definition of "state regulation of physical culture and education", and characterized and systematized areas of state regulation of physical education of students in foreign countries. Based on the system analysis, methodological approaches to the social mechanism of state regulation of physical education of students are outlined and a set of proposals for improving the organizational and economic mechanism of state regulation in the field of physical culture and education is developed. The directions of involvement of mechanisms of state regulation in formation of new structure of physical education in establishments of higher education are formed.

The object of the dissertation research is the state regulation of physical culture and education, and the subject of the research are the mechanisms of state regulation of physical education in higher education establishments.

To achieve the purpose and objectives of the study used a set of general scientific, specifically scientific and special methods: both theoretical and empirical.

The methodological basis of the study, based on theoretical methods of cognition, are methods: analytical (analysis of personal and public health problems), system (study of the structure and functions of public authorities in state regulation of physical education in higher education), comparative and comparative historical (comparison of historical and foreign practices of state regulation in this area, first of all, comparison of stages of development of state social and youth policy in the Soviet period and during the years of independence of Ukraine); prognostic (development of perspective proposals for the improvement of state regulation, the application of which will most fully contribute to its effective implementation), generalization (justification

for the transfer of certain practices, directions and methods from foreign experience to public administration in Ukraine).

Among the empirical methods used were statistical and sociological (analysis of the results of sociological research among the population on the social significance of physical education).

Special scientific research methods include: analytical - synthetic (analysis of scientific literature, the ratio of definitions); formally - logical (clarification of the principles of public administration in the context of the implementation of state regulation of physical education in higher education); normative-legal analysis (comparison of normative-legal acts, analysis of regularities of development of the legislative base in the field of physical culture and sports).

The theoretical basis of the dissertation research is the work of domestic and foreign scientists in the field of theory and practice of state regulation in the field of physical education and sports.

The empirical basis of the study were regulations; statistical data that characterize the state of public health from domestic and foreign practices; the results of own and attached sociological research on the development and implementation of state regulation in the field of physical education and sports.

The scientific novelty of the obtained results lies in solving the scientific problem of developing theoretical principles and substantiation of scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of physical education in higher education establishments.

Thus, the study proposes a justification of the theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the mechanisms of state regulation of physical education in higher education establishments. The results obtained in the course of the research confirm the general methodology underlying it, and the realized purpose and tasks of the research give an opportunity to reach substantiated conclusions in the dissertation.

Key words: state regulation, state regulation of physical education in higher education establishments, social mechanism of state regulation of physical education, organizational and economic mechanism of state regulation of physical education, higher education establishments, student youth, social adaptation.

Відповідальна за випуск *Домбровська Світлана Миколаївна*

Підписано до друку 02.08.2021 р.
Формат 60х84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.